

باش تۇركستان

تۇركستاننىڭ مىلى قورونلۇشى اوچۇدە كۆرەشۈپچى آيلىق ئىجۇدە باش محررى، چوققاي اوغلى مەسلىق

1933 يىلى 10 ئايدا نۇسخا قىلىندى
 1933 يىلى 10 ئايدا نۇسخا قىلىندى
 40 سارە

مۇنداق:

- 1 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 2 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 3 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 4 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 5 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 6 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 7 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 8 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 9 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 10 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 11 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 12 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)

Yach Turkestan

Novembre 1933

(Le jeune Turkestan)

No. 48

Revue mensuelle
 Organe de défense nationale du Turkestan
 Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

بولۇپمۇغا ئوغۇرۇ كېلىنكەن بونون بازولار اوچون مۇجۇدە مەزكۇر ئىشلىرى آچىقەدە باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا.

آبۇنە شەرھلەردى:

يىللىقى 100 فرانسىز فرانسى، آلتى آيلىقى 60 فرانسى، اوچ آيلىقى 30 فرانسى

باشقا مەسلىق (مەكتۇب اورۇندا):

- 1 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 2 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 3 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 4 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 5 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 6 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 7 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 8 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 9 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)
- 10 - باشقا مەسلىق ۋە قاراشلىق ئامبىلا (تۇركستان ئاجىنلارنى مەسلىق)

مۇجۇدە مەزكۇر ئىشلىرى ھەر تۈرلۈ بولۇپمۇغا ئوغۇرۇ اوچون آتۇرۇپ:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

عیاض اسحاقی بیک اوزاق شرفدا

تو کیودا جیقا تورغان «یاکی باون مخبری» ننگ 11 جی مانتدا ادیب وه اولکو اورتاغیمز «یاکی ملی بول» باشی محردی عیاض اسحاقی بیکنگ 16 جی اوقئورده تو کیو شهرنه بیشکه لکینی اوفوق توکیو داغی مکتب اسلامه ساگردلاری عیاض بیکنگ تو کیوی نشرعی مسینه اوننگ «زلیخا» اسملی اثریسی سخنهقا فوماقفا حاضر لاناقدایا ایشلدر ساویت تیارولاریندا: «فیزیل اوزبکستان» غازتاسینگ و یولدا 12 جی اوقئور سائدا باسیلمان «تیاریمز اوسوش یولدا» باشقلی ر مقاله دن آگلایشیلدینا کوره بولشه ویکله رنگ سوسالیزم قورولوشی یولدا پروپاغانداغا انصار ایتدیریم کوچلهب وجود که کیردیکلهری تیارولار لاریکه خلقنگ رعیتی وه آقئورلارنگ هوسی یوقدر.

تاشکندده کی «حمره» تیاروسینگ آقئورلاری «استقلال» دیکان یاخناجیلققا دائر بر اثرنی اویماق ایتمه می: «بزرگه یاخناگیرمک ایس» بزرگه فلاسیک اثرلهر بیریگ «دیرلهر ایس» مرغیلان تیارنده ایس: «فلاسیک اثرلهرنی قویوشدان کوب بول توشده» شونگ اوچون بزرگه فلاسیک اثرلهرنی کوب قویامز «دیشلهر»

باشقارمادار (مکتوب اورینا)

- (1) یشارده می محمد مرجان اقلدی که بر ییلق آویه مقابلی اولاران بولادیگر 100 فراملق چوک وینده بیتمی. غوغومزنگ سورالمان سالاری اوز آیره سگر که کومفریدی
- (2) وارشاودا اسفندیار فضلی بیک که بولادیگر بر ییلق آویه بولینی آلدق.
- (3) تورکیه ده کی اوقوجیلاریمزغا: استانبول، آتنه، آقارا وه باشقا تورکیه شهرلهرنده کی اوقوجیلاریمزدان، اونکه کن آی ایچنده، شو 49 نجی ساغا قوشومچا اولاراق «باش تورکستان» ننگ ایسدیگه به چیققان بارچا ساللارینگ فهرستینی نشر ایتمه کیمزنی نیله گن برکوب آجیق وه قاپالی مکتوبلهر آلدق. آیتسا مهاجر نشریاتی اوچون بیک مهم بولغان بو فهرست نشرینی بز همم پوره کدهن ایستردک. فقط مالی جهت بوکا بول بیرمه ی تورغانیدان ایسدیلک بو نیله کیمزنی ایشکه آتیرا آلمادق. معذور کوردیگرلهر.

مقاله ایگمسی بوندان یللازجا بورون بولوت اونکه ن وفدر لاری ایسه تیب اولمدهن. «ایران دوستی» ساویت حکومتینگ قه وه اغوار جانی شجسته ایس ده بالذات تورکمه لهر تانانیدان یلغریله یازانلارن لاری قضی قاضله سولغلی بولماپتورغان بو وقعه لار، طیبته، کوب کور شرفده.

و یرده تورکستان سیاسی خادملارینگ کینچک رهبر زمره می تیشدا هیچ ر کبسه ننگ بلکه حضورده ایتمه دیکلی ایکی حقیقی ایسه تیب اوتوشی لازم دپ یلغمز. برنجیسی: 1917 جی یانگ آبرول آیتدا روسیه موفت حکومتینگ خادجیه نظامنی تورکستان حکومت قومیتینه، روس قوشو، اوزبیک ایراندان چیقاریلشینا هر یهاغا بولساق مانع بولو لرومی حقدای کیزی امر بوللاقان ایدی. بو وثیقه روسیه اوچون غریب حمودده بر روسیه گه ایگه بولوننگ امکاسیرلمی آگلایشیماقدایا بولمایدان، اوننگ شرفدا ایران حیاینه تلافی مافات ایتمه سی لازم کیندیگی سولمه بئشدی. تورکستان ملی شوراسینگ رئیس بو مسئله دن خبردار بولمادان سوک ضعی پروتست یلدیرگن ایدی وه بو ااریدا سولمه نکه ن طهران غازیتد بیکنگ غایهلاریندا اداره کلام ایتدیگی تورکمه لهر ایسه روس حکومتینگ ابراعا قصد وه تجاوز ایشینه قارشی پروتست اولاراق عیبان قیلماقا حاضر ایدیلهر. مه مه شو نه دید آیتدا تورکستانداغی حکومت قومیتیه سی روس عسکرلهرینگ ایراندا قالدیریلشی معقول ایسه لکینی به نه سبورغا یلدریش مجبورینده قالغان ایدی.

اینگچی حقیقت حال: 1919 جی یلی بولشه ویکله رگه قارشی ورکمن اوردوشینگ آک فیرغین چاغی. بعض اجیبی محافظنده ایران گورآگنی وه ماوردای بحر حرر تورکمه لهریندن مرکب آیریم بر ورکمن خانلقی یارانو پلانی اورناغا آیلدی. بو یلاسی تکلیف ایتکن کیشله وه اولی ایشکه آشرد اوچون گوزده توتولمان تورکمه لهرنگ لهری بزرگه معلومدر. حقیقتاًده بونون تورکمه لهرنگ بر دولت حالدا

بر اشمسی، تورکستان نورکمه نله ریش قیریقتر نورغان وه بولغان
چقارا نورغان بر تکلیف ایمنسی؟ لاکن بو پلانک ایشک آشیریلشما
ایراندان کوراکه ننی نارنوب آلو ایله باشلانماق ایستایدیکدن بزرگ
نورکمه نله ر بو تکلیفی رد ایستاهردی.

بو حقیقت حاللار بو کون، ایران احسی بو یوتروعدان وه تجار
وژندان قورتولغان بولغانچون اهمیت بولوب کورونهنر. لکن ایرانک
روس بالماسی ایله اینکلیز اوردی («نوش») آراسدا بولوبی او
زمانی شرائطکه کوره بو حرکتدن نورکمه نله رنگ ایرالغا قارشى رد.
رینگ فوق العاده عالیجنابچا بولغانی اینکار این بولماهدر. بر، ایرانی
قوشولاریمزنگ، تاریخنگ اوزاق فارغانو کوشه لرینگه جو ماسدان
نورکمه نله ر حقتدا اولارنگ اوستندن انقلاب باندینلارینگ قالمی دیکتا.
نوراسی حکم سوردیکی زمانلاردا بولوب اونکدن وقه لارغا کوره ایمنسی،
بو نورکمه نله رنگ سریشجه حرکت اینه بلمه ک امکانه بولغانلاری
زمانی طرز حرکنلرینگه کوره حکم یورونه لرینی ایستردیک.

بر ایران افکار عمومیه سندن، بزرگ ایراندان نجات آفکاروچی
نورکستانلی قارداشلاریمزنگ آغیر وضعیتلرینی بگیلله شرو بولدا یاردم
ایتولرینی اوتونومر.

بر ایران حکومتدن، اوز آنا یورتینی ترک ایتمه ک مجبوریتده قالم
آغیر فلاکتنگ قوشو اسلام دولتمده بگیلله شریلیشی کونوب باقان
قارداشلاریمزغا یاردم قولینی اوزانماسینی اهمیتله رجا اینمز.
* * *

ایمپریالیست چار وه ملتله ر «خلاصکاری» ساویت

حکومتله رنگ تورکستان سیاسی

I.

چارلق روسیه سینک تورکستاندا تعقیب ابتدیکی سیاست وه نورکستانلارینگ
اولک اوستنده کی حکمی کوبدن معلوم بر نه رسه. تورکستانلار اوگا اوز

ملی بارلقلاریغا قصد اینکهن، یورنلارینا کور ییککه بر سیاست تدب
قارایدلار. سن اوگا روسلار قالمی قارارلار ایدی؟ بو سؤالنگ
جوابی «سیرپادا حقیقی بر روس سیرپاسی پاراقان کینی نورکستاندا
تعقیق بر روس تورکستانلی پاراقان» دیکهن فورمولی سوبله وحی چار
بیشتری قریوشه یین هه کسده نه آجیق قلیب بیرمه کده در. او سیاستنگ
تورکستان خلقی اوچون اولدیروچی بر زهر بولغانلیقی فکری نا او
زمانلار روسیه سیاسی محافلده ده اوزون قازانماغان ایمنسی ایدی. بو
روسیه ده کی اعتراضچیلار ایچیده ناوشی ائک یو کسه کده ن چققان طبقه بو.
کونکی روسیه رنگ حاکملاری بولشه ویکله ر ایدی. وقیله چارلق روسیه
سینگ مهاجرت سیاستی یوزنده ن توفقان «تورکستان کوچه»، مالدارلار
سینگ مقدمانی «، قازاق میری، مسئله لری اطرافدا تورکستاندا باشلار
شان فریادلارغا قوشولوب قازاق قیرغزلارنگ تالانلورندان، سو بولو
یمنه ن بحث ایتوچی روس سیاسی محافل ایچیده ائک یو کسه ک ناوش یده
نو سوسیالیست بولشه ویکله رنگکی ایدی. بولشه ویکله ر چارلق دوری
مسئله گه سیاستنگ اینکچی بر قولی بولغان یاخنا سیاستنگ تورکستان
دفعانلارینی، بونون اولکه اهلایسنی سفالت، فلاکتکه سوردوکلله گن بر
سیاست بولغانلیغی سوبله سنده هه چی کیمده ن کیریده قالماسلار ایدی.

او زمان کوب گنه توپالانلار، پانردیلار بولدی. بونلارنگ بوتونته
رسماً روس حکومتی کوزلرینی باعلا ب، قولانلارینی یقیب آلیب، هج
بر ناوش ایتمه سندن، هج بر نه رسه کورمه سندن اوز ایتمه دوام ایدی.
او بر طرفدان تورکستان خلقینگ اقتصادی کو کینی چورونوب، سینگه
سینی قوروتماقفا، اینکچی طرفدان اونگ یورنیغا روس مهاجری کثیر
بولدورماقلا منلکتی نه نیمه شکه اوروندی. روسیه ده انقلاب چیی
نارنجنگ چارلق روسیه سی دوری دیکهن قارا، له گه لی دوری قانایر.
کن تورکستاننگ میلیونلار جا هه کتار خوجالقی باقمندان ایشکه پارلق
یری روس مهاجری رنگ قولنه کیچیت کیتمش، بو سورتله جاننی امکانه
دی قوللاندان آلتغان، یوز میگلره رجه تورکستانلی بایلیغی یوقالتوب

سفات ایچنده قالمش، باحتاجلیق دائره لرنده کی دهقان اهالینگ بورده
 30 ی مالینی، ملکینی یوقانوب فقر وه ضرورت ایچنه کیرمدهی، شهرلر
 ده کی کاسبلر، مملکتده کی اجتماعی، اقتصادی تراطیک توسعه بردهی
 کیچیک سوداگریگ حالی دا بوردان آرتیق ایمنس ایدی. روسانگ
 سیاسی بو اوچاغندن، حیات فایناغندن آجرائیلطان باپاقیشلارنا یامان
 بولسا ایاکیچی بر ایش وه حیات منعی بریش استقامتده قوبولماغان
 ایدی. انقلاب باشلار که ن تورکستانگ چوللر قسنده وسهنگ قانیدی
 شکر آغالیغینی قازاغاندان قیزیل روسیه نی 10 یلدان آرتیق نشیل ایش
 نورغان، اوز فرقه بولداشلاری طرفندان «چوللر فرعون» دپ آغالان
 غولوشجه کین اوزینگ قازاق قومونستلاری ایله بولغان بر منافقده
 جوده آجیق قلب آکلانمده.

بر بیجه ییل اول، روسلار ایله قازاقلار آراسندا هر زمان جغیر
 نورغان تاریختمالاردا موسقوانگ هر زمان روسلارنی باقلاب ایش کو.
 دووندهن مایوس بولغان قازاق قومونستلارینگ بر قسمی بیه بولسا
 جمهوریت ایچنده کی روس اهالی اوتورغان دائره لرنی آیریب نالار
توقول تورکستانلی قازاق جمهوریتی فکرینی اورناغا آندلار. بو پروژه.
 نه نوزلو نه لکه هر کوروب، قورقوب کیتکه ن غولوشجه کین قازاق فوتو.
 نستانلارینا خطاباً: «سر بو فکرینگرنی سولدر که ن بورتکرتک ایک
 ملت، اقتصاداً اینکه یازاراق قسملرینگ شو آیریب آناق ایندی بیکر
 روسلار قولدا بولغانلیغینی اوناسر. بوندای بر فکر آرقاسدان کین
 قازاق بیرغز حلقی اوجون بر اتحار دیبه کدر» دیمشدی. بو عظم
 برنی قازاق یورتینگ قانداق قسملرینگ روس مهاجری فولک اوتوب
 کتکه تیکر حقداشی افاده علاقه دار ایندر. بو یرلرینگ قالای کیچیر
 بلکه تلگی مسئله ده اوزینجه آیری بر مسئله در 10-1909 نچی یللاردا تور
 کستانلی تیکشیر که ن سه ناتور غراف پالان یشی سوده هر غروب روس
 مهاجرینی یرلر تتریش اوچون اونلارنگ ایکی مثلندن زیاده یرلشیب،
 اوتوروب، خوجالیغینی قوروب آغان یرلی خلق عالمسی خانه ویران

شکلینگی سوله بیدر. یرلی خلققا قانغان بوندای مملکتده، حضرت قلاور
 ایشندن بولغان شکایتلر که حواب یرمه کچی بولغان مهاجرت اینتلری
 بلوغی بیستر قریوشه یین «روس حکومتی روس خلقینگ حقلی یاشا
 روس آلمان سورده، باشقا غیری روس خلقلارنگ تورموشله شغلانماایدن
 روس مهاجرلری یرلریمزنی آلیب قویدی» دپ شکایت اینه تورغان
 تورکستان قازاقلاری بولسا، ایسته دیکلری طرفقا کوچوب کینه برستلر،

تورکستان اهالینگ بوتون طبقه لاری اوجون حیان امکانلاری
 اراشوب قانماقدا بولغان روسه اقتصادی سیاسی اولکده باشاما بهالری
 سینگنده یلدان یلقا کونه ریلوب 5-4 منلی بولووبه سب بولمیش.
 چارلق روسیه سینگ بو سیاسته تورلو روس سیاسی آقینلارینگ
 باغضمه روسیه نگ بو کونکی ایگه لرنی یوک ویکلرینگ قانداق قازا
 غانلارینی اورگه نیس اوچون اونلارنگ اقلانقا قدار بولغان اوز
 سرالاری، انقلاب باشلاردا چقارغان بیاننامه لرنی اوستنده بر کوز کیر
 بوزمک یتندر.

روسیده انقلاب باشلاندی. تورلو غرویلار قیسا قیسا مدتلر او
 چون ایش باشا کیلیب کیچدیله هر ایسه ده نهایت یوک ویکلر قارا
 چارلق میرانی اوستنه قوندیلار. تورلو نارتیمالی، نه لکه لی دورلرنی
 کیچیریب اورونلارینی محکم حسن اینه باشلارجا اوز سیاسی، اقتصادی
 نالارینی میدانغا چقاردیلار. نوبت تورکستانا کیلیدی. بو زمان بهه روسیه
 ارجالارینی باخا وه ماشقا خام مال ایله نأمین ایتو، روس مهاجرت بر
 شله لر چیقدی. فقط ایسدی تورکستان چارلق روسیه سینی ایمنس،
 سوبالیست ساویت جمهوریتلرنی اتقافی مرکزینی، «اوتوبور انقلابینگ
 هرود آواغاردلاری یورتینی، باخا ایله نأمین اینه جهک ایدی. ایسدی
 تورکستانا «روس قولوبز انوری ایمنس، اوتوبور انقلابینگ هرور
 غری روس یروله ناری»، «دوست روس کریمستانی» کیله جهک. هه مده

«کولتور»، «مدیت»، «کیر» جهك. اونکچونده ایدیکجه نیکه ریجلیک
 فکری دپ محکوم ایتل کیلکهن باختا وه مهاجرت سیاستلری ده بردهن
 برکه انقلاب بره سیلهری فانارغا کیریب فالدی. باختا، مهاجرت سیاستلری
 زلمهون بحثا یئوغا آرتق ایکیسی کیسی نیکه ریجلیک، مستملکه جلیک دپ
 فارمالیدر. نیرینجه یوللارغا قارشی جتوچیلار نیکه ریجلیک ایله
 عیبه ندیلر. ایش بو فادار ایلده یشمه دی. انقلابچی روب «ایمپریالیست»
 چارلق روبه سینگ بو سیاستلری آلوب باروداغی سرعتی فایقارلق
 تاپمادی. انقلابی چاره لهر که کیریشدی. چارلق زمانداغی مهاجرت سیاستلری
 یوزندهن اوز خقلارینا یولغان حقرلقی نوزانو یولندا نور کستانلی قوتیو-
 نستانلار طرفدان قیلغان نیشله رنی یوقا چقاردی. بو فکرلری اورتاغا
 قویوجیلاری تورلو یوللار ایله سوستردی. چارلق زمانداغی ایشلر فالده ر-
 دیی مهاجرت یانلارینی انقلابی یولدا ایشکه آشیرا باشلادی. قیشلاق
 اول، شهر، خلاصه نور کستانک هر طرفینی مهاجر ایله ولدورماغا
 کیریشدی. حکومت، فرقه آپارانلاری بو مهاجرلرنی یرلشتره، اولار
 دغا ایش وه حیات منبعی حاصر لاش یلمه ن مشمول. اوز خلقینگ وضعیتی
 قارا گوروب شکایت ایته باشلان ییرلی قوموینستلار «آچاگر» نو-
 رالی کوچیکر بارمی؟ کیسی سؤاللار ایله ماسقارا ایشلیدیلر. «نورک»
 سبب کیسی نیر یوللارنگ کیچوی ایله آجیلغان اقتصادی امکالاردان
 نور کستانلیلارنگ استفاده ایش کیتورینگ آلدینی ایش اوجون مخصوص
 تدبیرلر کورولدی. یول ایشلیدیب یرلشمه ندهن اونک اطرافدا 12-10
 میلیون هه کتار ائک موافق یر روس مهاجرلرینه تخصیص ایتلیدی. بر
 طرفدان بوندای حرکتلری ایله او اطرافداغی یرلی اهالینگ اقتصادی
 کولک آتوینا مانع بولمادا بولغان ساویت حکومتی، ایکنچی طرفدان کو-
 چه به، باریم گوجه لرنی اوزراقلاشتریش کیرمک دپ باغیریشادر. بو
 یولدا چاره لهر کورهدد. یورنگ اقتصادی امکالاردان فائده لهنویه
 امکان یرمه دیکلری بر خلقنی ایشکه پاراماس دائره لهر که اوزوناقلا
 یمنی امید ایتدیکلرینی اولاب اوزوشن ده کیرمک ایمسن. وضیت بو

کرده ایلکن «قولخوزلاشترامز» سوسیالیست خوجالیمی نوزمه ر «دپ
 اونک فولداغی مالینی دا تانوب آلدیلار. جوتنگ اوزتاسدا قورولغان
 قولخوزلارنگ مالینی دا آذرب زمان ایشده ساویت مأمورلاری یشر-
 یلر. نوبه اوشنده کوچوب یوزغان خلقی «سوسیالیزم جتی» که آل
 زامر دپ یاراتیلغان وضعیتی مهه بر جیت نیکشیروجی قلمدهن یکلک
 روبه اقتصادیاتینگ یاریشینی یاقیندان تعقیب ایتب باروجی عالملرنگ
 ری سالیقان آلمان اقتصادجیسی پروفیسور آوهاگن ساویتلار منلکندد
 ایلق باشلاب. اونک تورلو قسملرنده یایلار کهن یسی اونکن یل
 خنده یازغان بر مقاله نده نور کستان قازاق-قیرغز لاری وضعیتی او-
 نده توختا «بو فاجعه ده الحاحه قازاق-قیرغز خلقینگ یایی کوب آچی
 وه آخیر بولدی. سوک ییللاردا دولت اونک مال بایلیمینگ کوچلنکی
 یکلده اونک حیات منبعینی فولدان تاروب آلدی. یه کی باشلانغان
 ییکس خوجالارینگ کوچیلنکی 1931 ییلی اولومس بولدی. نجه
 ده سائر گناهز خلق آجلق اولومینگ قهار بخت
 یریلدی. ایپانچلی متبلعدردن چققان سوک خترلر بو حادثه لرنگ بر
 زاملار زورلیغی، کوچیلنکی ایله نالیغان بو خلقنگ نیکه سینی قوروتقا
 یمنی کورسه نهدد» دیدر (*)

ایمدی سر بو منظره می کوزیکر آله دبا کیترب نوروب چار حکو-
 متینگ فالدرغان وسیتامه سینی نور کستاندا ایلک یوک وه یوک حکومینی
 نبل ایشولمردن او زمانغی حکومتنگ رئیس تاپولیننگ آخلفدان
 فریلماقدا بولغان نور کستانلیلارغا یاردم کیرمک دپ کیلکهن نور کستانلی
 قوموینست یولداشته «اقتصاد کوچسز بولغان قازاق-قیرغزلار مارفیزیم
 خله نظردهن باری بر اولوب یشکه محکومدرلر. اونکچون اولارغا
 یاردم یریب اوتورونگده کیرمک یوق» دیکه سینی، او زماندان باری
 بر ییتم حالدا یوروتولوب کیلمه کده بولغان سیاستی اویمدن کیچیر-

(*) „Ost-Europa“, Heft 11, 1932, S. 645

سەكز قاسمەنگ قاي يىردەن چىقۇپ قاي استامدە. مابىس غايىت
مەزەن يۈرۈمەكە بولمايلىقىدا قولايچا كۆرە سىلېرىسكە نەسور اوغلى

تۈركىستاننىڭ نەفەت (يېرىمىي) بايلىقلارى

سارىت تۈركىستاننىڭ باش غازىتاسى * براۋدا ووستو ۸۰ نىڭ 7 اۈم 18 چى
اۋقۇب سالىقنىدا س. ناسر باي اوغلى امفاسىلە تۈركىستان نەفەت بايلىقلارى
حقتىدا اوزون بىر ماقالە ناسىلىپ چىقىدى. * باش تۈركىستان نىڭ 18 و 21 چى
سالىق بايلىقى * تۈركىستاننىڭ يېرىمىي بايلىقلارى * باشلىقى ماقالە مەزە تۈركىستان
نەفەت مەدەنلىرى حقتىدا بىر كەن قىسقاچا غومىي مەلۇماتىزى قولناما قىلما. تولدۇر.
ماقدا وە بەگى مەلۇمات ھەم قوشما قىلما بولغانى اوچون بولما ناسر باي اوغلى ماق.
لەستىگە بىگ مەم بىرلەرىق بولمىدە كۈچۈرۈشنى قالدەلى ئايدىق. ماقالە بىگە
سىنگە آڭگلا تۈرىشا كۆرە.

بۇ كۈن قولدا بولغان مەلۇماتقا نەزەر تۈركىستاننىڭ بىگ كۈچلۈ نەفەت
مەنقىسى * بىگ تۈركىستاننىڭ قىسقىنچىسى چەلە كەن. نەفەت داغ. بولما داغ دان
ناجنوب. شىرقىدە قوبەت داغ ايشە كەمەشە قانداق چىقىپ * چىقىشلەر بىگ
جنوب ناماندا يىتە تۈرغان بولغان حرز (قاسىر) بولمى اوز الغىدەر. بۇ مەنقىسى بىگ
نەفەت بايلىقلارى انقلابدان بولمىدە مەلۇم ايدى. بۇ مەدەنلەرغا بولمىدە روسىيە
نىڭ مەرقىبى جىلپ ايتكەن وە نەفەت مازاردا قىمەت كىب ايتكەن مەشھۇر چەلە كەن
قوارە (قوشان لەرەشنىڭ مەدەنلىرى 1900 چى يىلىنىڭ باشلانغىچا لارغا ئالدىر.
بىگ سۈگمى يىللار اېچىندە. انقلابغا چا خۇدە آرمەلۇم بولغان نەفەت
داغ سىنايىي اھمىت كىب ايشە باشلانغىدەر. نەفەت داغ 1931 چى يىلىنىڭ مابى
آندا 24 چى نومۇرى بولمىدە 3 سائەت اېچىندە 500 تون تازە نەفەت
آتوب چىقارماقلى بىرچى قوارە سىبى بىر كەن. نەفەت آغزىغا قوم تولوب قالو سىبى
بۇ قوارە نەفەت توقاب قالغان. 1932 چى يىلىنىڭ مارت آندا 12 چى نومۇرى
بولمىدە 520 مەتر چوقۇرلقدان بىر كىچە. كۈن بۇرۇدە 6000 تون قانداق نەفەت

قوارەن كۈچى بۇ قوارە بىر كەن. بۇ قوارە اۈن كىچە. كۈن بۇرۇدە نەفەت كۈر.
بىگ 30 مېگ تون قانداق نەفەت آتقان.

نەفەت داغ تارىخىنىڭ بىگ يارلاق بولمىدە. بۇ بىگ نامان. قىبورال آتالدى
اېچىندە 13 چى نومۇرى بولمىدە نەفەت بولغان وە سۈگمى حسابغا كۆرە 20 كۈنلۈك
مەنقىسى ايتكەندە 200 مېگ تون قانداق تازە نەفەت آتقان بىگ سۈگمىي قوشان
نىڭكىل ايشەدەر. قوارە نىڭ بولمىدە مەنقىسى ايتكەندە نەفەت چىراشما ھىچ بىر سۈ
بىگ بولمايلىقى (بىگە نەفەتنىڭ مەنقىسى تازە بولمايلىقى) نامان نەفەت سالىق قانداق.
نەفەت داغ قوارەلەرى بۇ سىنايىي مەنقىسىنىڭ تولوقلىقىغا ياكۇ وە غوزدى
نەفەت مەنقىسىنىڭ قالدەشما بولمىدە كۈرەستەدەر.

نەفەت داغ باقىلغىنىدا بولما داغ. مەنقىسى بولما سىنايىي وە باشقا بىر قانچە نەفەت
مەنقىسى بىگە بارمى مەلۇمىدەر. ايران كىچە مەنقىسى كىب چىقۇپ تۈرۈم وە
چىقىشلەر مەنقىسى باشلانغىچا سىنايىي نامان 84 كىلومەتر لىك بىر مەنقىسى
بولمايدەر. كە بولما داغ بۇ مەنقىسىنىڭ بىر مەنقىسى لاردا نەفەت مەنقىسى كىب
ايتكەندە. مەنقىسى مەنقىسىنىڭ قانچە بولمىدە بىگ مەنقىسى چىقۇپ نەفەت
بولغاندا بايدەر.

سۈگمى مەلۇماتقا نەزەر چەلە كەن نەفەت داغ بولما داغ... مەنقىسى بىر
چىقۇپ تۈرۈم نەفەت مەنقىسى آرقالى چىقىشلەر مەنقىسى اېلە باغلاخان
بولمىدە بولمىدە تۈركىستان حرز بولمىدە بولمىدە بولمىدە بولمىدە بولمىدە
مەنقىسى نىڭكىل ايشە بىگە كۈرۈمەدەر.

تۈركىستاننىڭ 2 چى نومۇرى بولمىدە نەفەت مەنقىسى. ناسر باي اوغلى نىڭ
بۇرۇنغا كۆرە. آموندىر نامان بايىشادەر وە تىمىز. كە لىف مەنقىسى باشلانغىچا كۆرۈر.
داغ — دارغان نامان — يىتەك اوزۇرە اونوب نامان آتالدى كىبى بولمىدە نامان.
بىر مەنقىسى قانداق اوزانامدەر. بۇ مەنقىسىنىڭ مەنقىسى بىرلەرى كە اېلەك
كىبىرىش ايشە بولمىدە اېلە آيدىنلا شىر بولغان. بىرچى بولمىدە بولمىدە بولمىدە
چى بولمىدە باشلانغىچا قانداق.

3 چى نومۇرى بولمىدە نەفەت مەنقىسى فەرغانە وادىسى بولمىدە. بىگ نامان

هیچ ممکن ایمس، که تورکستان نورکلهری نورکیه ملی انقلابک
ناریخی معنا وه ملی اهمیتسی آگلاماسینلار وه آنانولیداعی اوز فاردانلار
ریفا محبت وه دوستلق تورکوسی بمللمه سینلر. هیچ نمکسیدر، که آلبانیا
محاکمه ایتمه کده بولغان بولغار وه آلمان قومونستلاری نیشتر وه
نورغلر وه باشقالارینا «حرارتلی سلاملر» بوللاغوجی تورکستان نورک
لهری، نورکیه نورکلهریکه اونلارنگ ملی بایرامی مناسبتله دیجه کده
سوزلهری بولماسون. مه نه بونکچوبدر، که بز بو دفعه تورکستان غازی
لارینگ کیلیب چیقیشی، اونلاردا تورکیه جمهوریتینگ بایرامی آخالغان
یازیلاز تاپیشی اوایل آیریم بر علاقه ایله کونوب تورغان ایدر. بر
آذری، ایدیل-اورالمی، قریملی، نورکستانی، مهاجرلارنگ یه کی
نورکیه که محترم حقدا یازدیقلاریمز نورکیه افکار عمومی خردم
هیچ بر اهمیتکه ایگه ایمه سدر. یالغز موسوف قومونستلاریفا دوشمان
بولویمز جهنم دن بزنگ فکرلریمز، سوزله ریمز نورکیه افکار عمومی
سه باروب یشمه یلدر. حتی بعضاً شونداغ کورونه در، که بزنگ یازدیقلاریمز
نورکیه جمعیتینگ بعضی قوڈلی دائره لهری اوچون اوکغاسزده اوز
نکچون، اگر حاشرعی نورکیه نگ ملی بایرامی، نورکیه ملی انقلابینگ
ناریخی اهمیتی نوغر و سندا تورکستان نورکلهری اوزله رینگ «ملی»
نورکستان ساویت مطبوعاتلاری صحیفه لهرنده اظهارنده بولسالار ایدی
تأیری باشقاچا بولور ایدی.

بز، ساویت تورکستانینگ بونون مهم غازیقلاریفی، «فیزیل اوز
بکستان»، «سوسیالدی قازاغستان»، «شورالار تورکمنستانی» (بولار
نورکچه)، «براودا ووستوقا»، «قازاغستانسکایا براودا»، «نورکیه،
سکایا ایسکرا» (روسچه) دن عبارت آلتی مرکز وه «بوخارا پرولتار
پاتی» نام بر ولایت قازاغستانی دفتلی بر سورنده نیکشیری چتق
بوللارنگ هیچ برینده نورکیه جمهوریتی حقنده نه بر مستقل مقاله نده
قیسقاچا بر تقریر بار. تورکچه جیقا تورغان آن بویوک غازیقلاره «فیزیل

اوزبکستان»، «سوسیالدی قازاغستان» وه «شورالار تورکمنستانی»
موسقوا قازاغستانی «ایروستیا» نگ «نورکیه جمهوریتینگ اون یلی» مقلد
لهسیگ قیسقاچا ترجمه سی وه ساویت یالغز آژانسینگ قیسا خیرله ری
ایله اکتفا اینکهلر. «ایروستیا» نگ بو مقاله سندان تورکستانی اوفور
عیلار تورکیه ملی انقلابینگ وه نورکیه جمهوریتینگ ... روس بولک
ویک انقلابی سایه سنده میدانغا کیلگن وه محکمه لگن ایگه نگیسی
آگلایدلار. ساویت آژانسینگ خیرلهریکه کیلگنده، اونلار اوفوجیده
شوندای تأیر قالدیرادر، که گویا نورکیه جمهوریت بایرامینگ اوزی آن
قالا یالغز ساویت هیسینگ نورکیه که کیلیشی مناسبتله تریب ایتمگن.
ایکی روسچه غازیقا — «قازاغستانسکایا براودا» وه «نورکمنسکایا
ایسکرا» — آژانس یالغزاملاندان باشقا بده، — برچیس آفامینگ
سامبولوویچ ایله بر مصاحبه («ق. ب. نگ X 28 ساینه اقبلسن) کی
بایب جقاردی وه ایکنچیس ساویت خارجی قومیساری اورونیساری
قازاغان نگ «ساویت اتقافی وه تورکیه، ذبگن مقاله سنی کویوروب
بسدی (بو غازیقا نگ 2 نچی بویار ساینه اقبلسن). سامبولوویچنگ
اوزی کیی نهمر وه رنگز مصاحبه سی ساویت آفامه سی ایله تورکیه علم
دائرله ری آژانسداغی رابطه دن وه اوزبک تورکیه که قیلغان سیاحتدان
حت اینه در. فقط نه بو سیاسی جهنم دن بونولای شریسر مصاحبه نده
قازاخسنگ مقاله سی تورکستاندا تورک تیلده جقاتورغان غازیقلارنگ
هیچ برینده اورون نایمالماغانلار. شولی ده آریچا قید ایتمه کی لازم
باهن، که «سوسیالدی قازاغستان»، «شورالار تورکمنستانی» وه «نور
کمنسکایا ایسکرا» غازیقلارینگ (29 نچی اوکته برده، یعنی نورکیه
جمهوریتینگ 10 نچی ییل بایرامی کونی جیقان ساللاردا بو توغوردا
برک سطر بولسون آژانس خیریتی، برمه یلدر. «فیزیل اوزبکستان»
به اوکونکی ساقدا، سبناً کیچیک حرفلر ایله باسغان «نورکیه جمهو

بکستان»، «سوسیالدی قازاغستان»، «شورالار تورکمنستانی» (بولار
نورکچه)، «براودا ووستوقا»، «قازاغستانسکایا براودا»، «نورکیه،
سکایا ایسکرا» (روسچه) دن عبارت آلتی مرکز وه «بوخارا پرولتار
پاتی» نام بر ولایت قازاغستانی دفتلی بر سورنده نیکشیری چتق
بوللارنگ هیچ برینده نورکیه جمهوریتی حقنده نه بر مستقل مقاله نده
قیسقاچا بر تقریر بار. تورکچه جیقا تورغان آن بویوک غازیقلاره «فیزیل

رېښک اون ښللی ، دېگن عمومی سرلوحه آستدا اېری حرملر اېله
ساوت آزاتېنگ «ساوت عېښېنگ طغشله لی سورته استقال اېښلی»
حقداغی خبری باسب جیقادری.

«بوخارا پروله تازی» اېسه نورکې ملی بایرامی خصوصه رگ
سطر هم پازمادی.
حقیقت حال بوندای در.

بو حقیقتلارنی اجتاح اېسهک ، والا نورالدین بېنگ «همرگون»
عازېنستان آلوت مجموعهمېزده مقاله سنده بهک حقلی اوله
راق فېد اېتدېکی ساوت حکومنی نگ نورکې اېله روسیه نورکله دی
آراسما نورغوردیعی «سید چین» وه کیچلمهس «اوجود» مدن بخت
اېسهک دېمه کدر. تهوت. موسقوا حکومنی نورک ملتېنگ اېکی بو
ناسر معنا بربرندن آیرمندر. کمال نورکې بېنگ رسمی دوستی بو
لوب اوکا حرب طیاره لاری هدیه اېتوجی موسقوا حکومنی ، نورکستاندا
عېښی کمال نورکې بېگه فارسی بهلهنگن طبیعی قارداشلق حمله رېنگ
اڭ کیچیک کوردوشنی ده اڭ شدلی وه قهار بر سورته تعقیب اېتدو.
بر مناسبله «پاش نورکستان» یتله رنده ، بز نورکستانېنگ آقارالی آجوق
بر سهیمانی اېله تصویر اېنگه نی وه نورکې بویوک ملت مجلسېنگ واپون
نورکې خلقېنگ حر آرده سېنی افاده اېتدېکی حقدا سوله دېکی اېچین
نورکې نگ موسقوعلی دوستلاری ناما اېدان «بان نورکیم» اېله عېلهنگه
نی وه فرقه دن آلتغابینی پازمشدق. مهنه ، اېندی ، سوسپالدی قازل
عشان ، وه «شورالار نورکمه نستان» ده موسقوانگ ضعیق وه تعقیباتدان
فورقوب 29 نچی اوکتابرده نورکې ملی بایرامی حقدا بر سوزده
پازالمادیلار وه «قزیل اوزبکستان» اېسه اوکونی حتی آزانس یتلر ایلار
رېنگ ناشقلا رېښی دا کیچیک حرفه رله باسدی.

Handwritten signature or mark.

بهغی اوزبیک ادبیاتندا جوقای اوغلی مصطفی بیک
توغر وسیدا یازیلغان اثرلر دهن

توغر وسیدا باسبب نورغان مقاله آکان باشلار بندان هانس مصطفی باورق
مخبرفندان یازلمشدر. بویک شمکیزده هج نورغان وه بېنگ اېښیری
اېلدا ورپ اورنگهنگن. پاش محرر رزگه یازغان خصوصی بر مکتوبده هانس مصطفی
بیک نورکستان بو کوکگی سیاسی وه ملی وضعیه دی حقه تماماً ساوت مطبوعاتی اترنده
جواب کلب ، سوگراق «پاش نورکستان» اېله اېتدېقدان ککین فکری بو تولا ی اوزکیر
بېنگه محور بو مقاله سنی بقدیر مدهر. بو «پاش نورکستان» حرکتېگ بوش بر ایش بولمندان
فکری آچوق وه حقیقتی ازله وحی وه سوکوچی کشلرگه بیکرک درجه نورک وه تابلې
سبح بېنگه اېله نورغابینی کورسه بقدیر. مجموعهمیزگ عربستان هندستان وه آفغانستانی
و ملکشاهلار بر طرفندان موقعیتی صورته بورگور واپ کلهنگه بولغان پروماتالاری
اېچن شاهلی نورال بولغانی برلرانی نه خدار قوالتزسا. ساوت مطبوعاتی اېتدای دفته
تعیب اېتد بورگان هانس مصطفی با اوغشاقان آوزروالی اجنی باشلار اچنده اصللی
وه ایشاقلی منع بولا بېنگه لی شو خادار. حتی آرتراق مه ویشریدی

هانس مصطفی اېتدېنگ بویوککن مقاله سنی اوزون بولمادان «بویوسیه باسلامدین
تغور غلامنگ «آق جورهنگ بالالاری» دېگن (نورک) سبب نمر بولینگ اچلیش باسببه
پزغان اترنده کترکن بارجالاری باسما ایدان فالریشقا توغور کیدی. تغور غلامنگ
بالالاری «پاش محرر رز مصطفی بیک شهما وه اونگ حرکتېښی «قرالماق» اچین
بولغان میر وه جمله لاری «اوتروکشی جېندای» جېنی خدا اوزغامادی» اېله یازیشقا
روسا بولنه ویک بازوجیلار بېنگ نمر وه جمله لری بو.

اوه جوره بخت «بگیش» (باسما جیلار نورموشیدان بر بارجا دېگن اترنده ک
ورکستان ملی حرکتی وه اوکا خدمت اېنگن خادملا حقه سوله بېنگن «روسه لرنک
حقیقتا نه خدار او بون اېکه اېلگه رېگه نورکیالی او فوجیلار بېنگ اوزلاری بوشلی فېد
بر. پنامه گاهدر.

آز وقت کیچیکه ن گیم ، معن نورکستاندان بر نیجه اوزبکجه حکایه
لر آلدیم. بو حکایه لره «پروله تار شاعر» لارینگ اثرلری بولوب ، یازو.
چیلارنگ آراسیدا عالم جان ، کریم امیرخان ، عزیز ، الباس مسلم ،
اگل بولات ، خ. شمسی آنلاریغا اوچراغانمان. بو اثرلرنک اېکته سده
جوقای اوغلی مصطفی بیکمزی قارالاش نجره سی فیلغان.

برسی — تغور غلامنگ «آق جورهنگ بالالاری» دېگن اثری
(اوزبکستان دولت شریانی 1932: نورک سبب نمر بولینگ اچلیش

مناسبتی پیلان). اینکجهسی ایسه — احمد خورمچنگ به کیش (بلسه
چیلار نوزموشیدان بر پارچا) «دیگه قن اریدر (اوزبکستان دولت شریک
1933). بو ارنک انا مهم پارچاسی نوبه نده گیدن عارندر:

قازا تاریخ

ایکی قاپانلی محشم بانیگ یوقاری فسیده دوام ایته یاتقان. مصطفی
مجلسنگ باشقاروجیسی مصطفی جوقای (*) سوزگه کیردی:

— اورنا قازا! حاشرغی فرستده جوده آجیق کوردوبوب تورولادی
که بوتون خوفده اهالیسی قیزیل قوشون ایله برله تیب کیندی (11) و
حسارت شوندا ی دوام قیلبا بزرنگ قیلغان بوتون حرکتله ریمزنی بوجک
چیقاراجاقدر. شو اوچون، بو نهرسه ننگ تیزدن آلدینی آلو کیرهک.
ساریق رنگلی مورتینی لسی آستما آلوب جه پیم تورغان حالدا،
امین خان توره حرکتله ندی.

— جنابلارینگ سوزلهری حقیقتاً نوغرورد. وضعیت کونده ن کونک
آغیر لاشماقدا.

— شو آغیر لاشقان وضعیتینی قاندا ی قیلب بوقانو ممکن؟ دیر
قوبدی اولتورغان جاییده ایرگش.

اولتورغان جاییدان توروب:

— موندن عمومیله شکون بر فکر بار، دیدی مصطفی جوقای. تور
کستاننگ بورجهک بورجه کلهریکه چه، بولته ویزم تأثیری شههز آهر
کیندی (11) بو آقیش حسابسز محنتکلهر نوز کومپنی، اوز اطرافیا اور
پوشترا پانور (11) بونگ نتیجه سیده بزرنگ یاش حکومتسز که هر نامان
دان نولقونلو روشده هجوم باشلاماقدا (11) گرچه شوندا ی آغیر لاشقان
وضعیت ایچیده نیک اولتورساق نوغرودان نوغرودان اوزیمز که کفن بیچکن
بولامز. شونکچون، قولیمزدان کیلکه ن قادار دوشمنکه قارشنی چلیب
اوروشوب کورسهک. فقط، شو پیلان قیامتلا سادان، بوتون شهرلهرده

(*) اسم سوگندانی روسجه «یف» اداکنی تاشلاب باشماقدا. باشقارما.

ش ابریم مسلکدا تاشلابیمزغا مکتوب یازایق، که شونک نتیجه سیده و
دن تورکستان اولکهمسیده بولته ویزم. همه اونک شوندا لار حکومتکه
قارشی قوراللی هجوم کونهریشکه اوزیمز بیکلهری دعوت قیلبیلار.
منه حاشر ایچکی روسیه ن آلساق، اوندان هم قولچاق، ندیکین کی
رنک فکر داشلابیمز (11) شو اصولی قوللاشقا کیریشدیلهر.

— مادامکه سز آیفاندا ی ایس نتیجه سز چلیب، بز قیشلاقا چقساق
ده باشماچیلیق حرکتینی کوچلو حرکتکه تاپله ترمز، اوندان بز یازده نی
قاری یرده ن آلامز، او وقتده بوتون حاکمیت شوندا اوتوب کیتدیر کوا
دیگن سؤال لار اورنا قازا توشدی.

مصطفی جوقای دوام ایته یاتقان سوزینی یته جدیدله تتردی و
ویسی بوتوله ی اوزگه نبردی.

— مسئله ننگ ایگ چوقور جایسی شو یرده سز «مختاریتلی حکو
مته اختیاراتینی کومه کچیسر فالادی» دیر اولامان. نه ننگه، یابویا،

کیرمایا کیس حکومتلهر (11) بر دقیقه سز یازده قوللارینی جوزامد لار
ده ایشکه هر وقت، هر قاچان یاز لار (11) بز یازده ننگه حکو
مته بر مکتوب یازدی (1). اوندان بزرگله چه کده کی ایس یاز لاریمزنی

مکمل به جورو اوچون شوندا یازده سوزادی (1). شو وقتده نه ننگه
حکومتی بزرنگ مکتوبیمزنی جوابسز فالدیرمادی (1). بزرگه بر قانچا

یازده ملهر یردی (11). بوندان کین هم توقاوسز یازده بریب نوزوشلا
بریب قاپنا قاپنا یلدیر کهن (1). بو طرفدان هیچ شپه له تیش پارامادی...

نتیجه شو، ملا ایرگش تیز فرست ایچیده اوز اورنا قازا برین قاپنا باشدان
ویلاب، قیشلاقا چلیب کیتسه، بز بولساق تاشکند، مسکان، ادرچان،

نهریحان، مرغیلان، اوش، سکوپیل (به کی مرغیلان) ده شونک
اوتخاش شهرلهرده کی ایشماچیلی کیشیلهریمز که مکتوب یازساق یاخشی

نتیجه ی بولسا کیرهک. بز اوز وقتیده عمومی یازده ملهری یوقاری دماغی
حکومتلهرده ن البته آلا یلهمز (11). مننه شو مجلسده، بوتون مختاریتلی

(11) موندن حکومتی زماندا قولچاق ایله ندیکین سیاست دیبایسه هیچ یوق ایدی. باشقارما.

حکومت خاندانلاری موجوددولار، اکثر بر، شوکیجه ایچیده بر نامان
جیب کیشمه سک، ایزنه که بولشه ویکلر ناماندا انغال قیلغانی، بولک ویکلر
اوداق ایمنس.

— توغرو... توغرو... —

مصطفی چوقای مجلسی مینه شو آخری سوز بله ن توکهنی.
— محترم مختاریلی حکومت اختیاری، عزیز «شورای اسلام»
فهرمالاری ا بر کورده سوزنی آخری باجا آلیب باریب، تورکستاندا بولک
دیزم نامری قورونوب نامارستان، قریم وه ایچکی روسیهده هم بولک
دیزم یلاسی بله ن کورده شی جدی دوام اونکه زب کيله باتقان اورناتقان
ریسر بله ن محکم قول اوشلاستوبیز کیرمک، بر بویوک بریاتبنا حکم
می آلدیدا بیرگن وعددهزگه وفا قیلوبیز کیرهک (۱۱). رنگ سدا
ریسر: بولشه دیزم که قارش کورده شی، بویوک بریاتبنا حکومتی آلدیدا یوز
وزاریب بر که قارامسلق (۱۱)، تورکستاندا اسلام باراعینی بیک قوروش
بولسون، تورکستان اولکسیده اوز حرکتی کیکه بریشیم، هایت
سوکو نتیجه تورکستاندا «شورای اسلام» وه تورکستان مختاریلی
حکومتی قور اوجون کورده بیک.

— مجلس یایق... —

مختاریلی حکومت خاندانلاری، بر کیشمه یاق قایاقلایر قاجیب نو
که دیله. شهرک بولک ویکلر ناماندا انغال قیلغانی، بولک ویکلر
مختکشهرنگ ایگ سادق دوستی ایکنی توغروسیداعی خبر (۱۱)،
بویوک شهرده نیشلاقاچا نارقالب، مختاریلی حکومت وه اولک
«شورای اسلام» جمعیگه بوتون ایشجی دهقان آغریدان توختاوسر
روشنه غرت یاتیلدی (۱۱). مختاریلی حکومت آنداریلغایغا بر هتایب
وقت اولدی. براق خلفقا بولک ویکلر ناماندا سالی سالیس ایمنس،
بلکه مختاریلی حکومت سالیسی توله ی توله ی چهرجه گن یوه زچره
لر که اون، بوغدای، نان بیرگن بولک ویکلر که چیکس اعتقاد
قوریدیلار (۱۱).

بو من آلیب باذغان اورناتارنکه مندرجاسکه عالمه هیچ بر سوز
سوزله مین، «باش تورکستان» محمومسیده بولک حقیقا کون باذغان
مللی بولمز.

فقط ایکی که نرسه شی تعیین ایته کچی من:

(1) بو فید ایتلگن بیرلر، تورکستانلارنگ ملی، آزاد، استقلال
چی حسله رنگ تحسینی بولغان چوقای اولغی مصطفی بیک ایله «چوقای
خلیق رنگ خلیقا دائما دوام ایته کلیلگی وه روسلار طرفیدان کورده
شیب قالمالیقی ایچ کورده سوز.

(2) شعور غلام وه احمد جورده بیک چوقای حقیقا قارش بو طرزه کورده
روشنه ری تورکستان ملی استقلال فکرینگ پارتیه کورده سوزچی نرسه.
لرده ن ایکنه کیشکیمس ایمنس، چونکه بوشای اثرلر ملی جمهو
ریشلر ده یاشاغان تورکستانلارنگ دینی بوتون تورکستان حاوی
بولغان ملی آزادی حرکتیگه تکیله رده.

غور غلام ایله احمد جورده بیک یانلاری «شیخ احمدک اوزک عامه
باشقارمادان»: اکلاشبتان احمد سورهت غوغه حکومتی یاشاغان اون شی ییل
سوک باذغان «قارا تاریخ» ای اشدان آلفاچا «الان تاریخ» بولک ویکلر تورکستاندا
حاکیمی سالیس قالیس ایچ «الان» ایله قارا کویک، نامانلار تورکستانلاری
باشی یایبولر.

شهبیدلر بزمگه آیده وه ماتم مراسمی

تور کیده تورکستانلی شهیدلریم بار. بولارنگ کورده سکهن قدا.
کارقلاری، بترقلاری بره داستلر، بو توغرودا یازماق اوله شرمک
بو کونگی کونده منک ایمنس، بو متواسع تورکستان بترقلاری یالغر
وحدانی وه ملی وشفه سون استاب بو درناظ کون یومغانلار
من «تورکستان ویکلر که چله بر لکی رنگ منی مدنی ایله اوله ک
سیده بو زهره ولغان بولون تورکستانلار ایله کوروشیم، مقصد بو
سیده بر لکیم رنگ بر سمسس اجماعی ایلی، فقط بر ارسر شهیدلریم

زيارت قىلىش كىرەك بولوب قالدى. اولادىڭ غىزىر دوخلارى اوچون
 بىر قاتنىش اوغۇمىنى بىر وظيفە يىلدىم.

تور كېدە شەيد نۇشكەن قەربانلارنىڭ ئاتلارى ايسەنل جىق
 دىغان. بىر قىسىنگ كە ئاتلارى تويلاپ يىلدى. يالغىز تور كېدە شەيد
 بولغان تور كىستانلارنى كەنە ايسەس «مىقىرى اولوغ آتاپلار» كىسى قارلار،
 بولغان شەيدلەرنى دە ھەر دائىم ايسلەمەك لازىم. مەمە مونگ اوچون بو
 تون تور كىستانلارغا مراحىت قىلدىم. بىر آيدەم ايسەمەك نىكىش كىرەك
 بولغانلىقى آڭلاندىم. بو تون تور كىستانلار قول ايتىپلەر. بىر كىمىر بو ايتىش
 مىنگە ئايتىردى. باشدا «تور كىستان تور كەنچلەر بىر كىمى» دە «باش تور
 كىستان» بولماق اوزدە درحال بول يىغىلدى.

ايسەمەك مزارىڭ پلانى تور كىستانى مەمار عبدالقادىر نىڭ تامايدان چىز
 پلدى. بو ذات دە اوستا مقصود نىكلەر باشدا بولوب درحال ايتىكە كىر
 يىغىلدى. تور كىستانى اوستالارنىم بو تون ايتىلەرنى تاشلاپ بىر ھەتە
 كىچىك كوندوز اوردۇدىلار. بو يىردە بو تون كەنچلەك دە ملتىرورلەردىم
 تامايدان بولارغا تىشكر قىلماقنى وظيفە دىپ يىلدىم.

تور كە دو بىسىنگ بىر كە مستقل، اير كىن جەمھورىيىتىنگ 10 يىللىق
 بايرامى غەرقىسە يىنى 27 ئىشرىن اول جەمە كۆمى «تارسوس بىگى
 مزارلىق ھىدە ماتم مراسىمى ياسالدى.

اولا استانبول، جىجان، آتئە، مرسىن كىيى اوزاقلاردان كىلگەن
 تور كىستانلار «تارسوس تور كىستان مافرخانىسى» ھىدە يىغىلدىلار. فرآن
 دە مولود او قولدى. دىنى مراسم ياسالدى. باشدا «بىرلىك تىنگ آرقاسدان
 آتئە، جىجان، مرسىن دە تارسوس دە كى تور كىستانلارنىڭ جەلەنكلەرى.
 كەلەرى تور كىستانلارنىڭ قولدا دە موزىقە تىنگ چالغان ماتم مارشى اېلە
 مزارلىقا كىتەك. يولدا بوژلەرچە ىرلى تارسوسلار قوشولدىلار. مراسىمە
 تارسوسنىڭ بو يوكلەرى بار ايدى. مراسىمگە يالغىز اير كەكلەر ايسەس
 خانولاردا قاتناشدىلار.

ايسەمەك مزارى باشدا استقلال مارشى سولەندى. آرقاسدان ئار

بىر شەھىر بو يوكى قاتماقنى خىرالدىن بىك كۆپ مۇزىر بىر خلق سولەند
 بولغان تور كىستانى شەيدلەرنىڭ مەردلىكىدىن ھىت قىلىپ ھالى اولوغ
 شەيدلار بىر سىزك مزارىڭ باشدا كەلەك. سىز لىك مزارىڭ باشدا ھىتە
 كىلەلەر. سىز بو مزارىڭ اېچىدە دە كىل، قىلىمەسكە اھ كىن ھىتەلەر
 اېلە تامايدانلار.

بو ذالەدان كىيىن تارسوس شەھرى دىيىسى بىك، آرقاسدان تور كىستانى

شەھەرلەر آدەمى آندىدا تور كىستانى كىچىك بىرى مۇز شەھەرىنى سولەردىن
 دو قۇرۇد راسخ بىك جىقىپ مەمە كۆپ ئايتىرلى غاقلار سولەندىلەر. بولاردا
 كىن و قىلە خىوۋ مەعارف و كىلى بولوب بىر كۆپ مەكىلەر آچىپ ايتىلە كەن

محترم بحری يك نورگستان شيوه سیده کوب نائیرلی بر خلق سولیدی
بر احتیاط نمایلی و بر امام احمدی چیقیت نورگستانی شهیدلریزنگ
خاطره لاری سولیب اولدیلهر. کچیک بدی موده کوب نائیرلی خطله
سینی سولیدی. آن کتین من چیقیت ظلمتی اوقودم. شاعر محمد امین
چیقیت شهیدلریزنگ نایبدهن پازغان شعرلری اوقودیلار.

نارسوس بویکی خیرالدین یکتک تکلیفدهری ایله مراسک
کیلکه ندر آیدنگ آلدیدان بر قاتار بولوب اولدیلهر.
آیدنگ اوسیکه یازیلغان یازی شوبدای ایدی.

تورک قهرمانلاری، مدنیت پیشکی نورگستانک قورنولوش آیدیلار
رندا. بالغان، عمومی حرب و کمالیزم کونه شندن نور آلان آناولیک
قورنولوش ساواشدا کوردریکلدهری وارنلاری. آله و نارسوس
اولدیگی کی، نایبدهن داستان اولان نورگستانی شهید حاجی بولغان
و آرقاداشلاری بورده پایور.

آرتق هر یل جمهوریت بارایدا بو آیدمایدک زیارت قیلد
حاقدر. بونون شهیدلریزنگ روحلریگه فاتحه لهر اوقوناجاقدر.
دوقور صالح جان

دوقور راسخ یکتک نصتی:

باشابان مقدس اولولهر، مبارک شهیدلهر،
محترم آرقاداشلار، عزیز هشریلهر!
پاراندیقگر مقدس جمهوریتک اوسجی یل دونومی عرفه سده
سامزده اوجوشان عزیز روحلارگر اوگده حرمله نه کیلدهگ و
سزلهری ایدیا یاشاماغا گلدیک.

اساندهن، اولومدهن، ظلمدان قورنولان بو مقدس وطن، نو
ناشلار، پشیل اووالار سزک آل و بول قانگرله یقانش و تمیزلهمتدر.
بوندان عنان اون پیش سنه اول دنیایی سارسان، آت اوستایدن بویک
حرب یشنی، مغولیلر میاتدا بزده مئارگه یامشدهق. حرب یشنی، فقط

هر زمان اولدیگی کی قونک حقا نایب، قانلارک مقتومی نوزمت
حیات ویریلیمتدی. غیر لارجا حر باشابان اولکر هر دوشان جیزمه
اشدا نایبیلور. حشر بیره هر طرف اشغال ایدیلور. قارا بولولار
بو سز بوزنگ اوستین قاپازیلوردی. هر بیره اولوب، ظلم، ظفر
موسس کسپوردی. دوشمان جیزمه لریزنگ نایبیرسی، آن مللاریزنگ
نایبیرسی شو آتون اووایی ماتم دهای شکله سوفتمدی. آرتق
نایبیرک، مللک اواشی، قتل عاملار باش کورتمش، اولوب و اسارت
بوتوسی هر طرفی سارمتمدی.

عیب قورولدی — قورولالی حر باشابان تورک اسیر اولاملار، زسیر
بده وورولاملاردی، شریکک آن مدنی مائشهری اولدوقلاری سولیدیلهر.
تورک قانی ایچمه کده، وحشیلار، یامیلازار رحمت اوقودیلار. حواجوار
هرمیلرک، وحشی قانلارک یاندیقلازی لاشانلار، سوندرورکلهری
بوجاقلار، یقدهقلاری خاناملار سولک حدیسی بولمشدی. آرتق تورک،
مدنچیسینگ، کولسینگ ظلمته، حفاتنه تحمل ایدمهز اولمشدی.
هر طرفدا کومه کومه توپلان یکتیلرک یقدهقلاری آشلر اهلوه بوز،
اظاردا پارلایان یلدیرلار سامسونه آباق یاسان کوناشدهن اهد آبور
لازی. آرتق ساواشی، چاریشما، وروشما باشلامتدی. هیچ بوندان،
نمونه و کیمیکدهن، عزم و اراده دن قورولان قلمه لار، اوردوگاهلار
دوشمانه دهشت ساجیلوردی.

دین ایچین، ناموس ایچین، وطن ایچین جنک ایدین ملی قونلهر
قریشدا مکمل اوردولار نهر بوز، بریشان اولوبوردی. بو یکتیلر
آرتدا اوز قارداشلاریله ساواشان بر آووج نورگستانی اصل تورکله
واردی. بوللار هر بیره اول سفدا دوریلار، قیریلار. اولوبوریلر.
اولدیلهر. بوللار ایچنده قورشوندان، تویدان، بومیدان یلسایان، خانما
سامبران، سبرتندا تاشیدینی ما کینه لی توفه نکیله دوشمان سفلاری
رندا، بریشان ایدین تورگستانی اوز تورک حاجی بولغانی و آرقاداشلار
ریفا وارد. یاپیجا محاربه سنده بویوک پارازقلاردان سولک شهید دوشمن

و اسل تورگك نغبالارنى ايشىتىش كۆزدى. ايتە، اونگ مەدى باشدا بولۇپتۇر.

جەلىكەن، غراينىدان، ئابا لادىدان سىرت شەيد كەمبەلىرى ئۆزى نىل، آنان، سىلارا دوعۇرە بۆگىنەن، دىئا نغزىدە عىظىتە پارا لايان بولۇ غازىنگ ارى بويوك جىمورىنگ اوتىجى يىل دوونىمى عىرەستە شەيد لىرگ خىورىدە، وطن اچىن اولمەگە خاسر اولدىمىزى آند ايشەگە كەلەك. بويوك اولولەرك روحلارنى ياد ايشەگە كەلەك. بىر وطن اچىن اولمەگى، ساواشامى جانان دىلەپەن وە يىلەن اسىلاروز، بو توراقلار تورك قابىلە بوغرىولمىش. بو خر اولكە دىئا دوردوقچا باشاچاق، بوئون اسىر تورك دىبارلارى استقلالە قاووشاچاقىد. او بويوك وە مقدس كوتك بەك ياقىن اولمىسنى جانان دىلەردى.
باشاسىن غىز شەيدلەر، باشاسىن توركلك، باشاسىن استقلال!

دوقنور صالح جانگ نطقى:

جوق سايىلى بوئىد اشلار، ملتداشلار! تورك دىباىنگ برىچىك پارا لايان كونهشى تور كىنگ سانغى وە اونگ وارلىقى، كونهشەن نور آلان عىر وارلىقى كىي، عىر توركى جانان علاقەدار ايدەر، عىج تردد ايشەدەن سويلەپ بىلىرىم، كە تور كى مرى كىدى كۆزىمىزدەن يىلە قىسقاىرزا بر حمله ايله، تور كى توركلك ايدەئال كەمبىدرا!

بىزم بورادە تور كىستالى شەيدلەرى آكماق اچىن توپلانامىز، تورك توراعندا آبرى بر تورك ملتى يارانماق اچىن بىم كىل، تورك عالمىنگ مەم بر بولوكى اولان تور كىستان وە اونگ قورنولوشى ساواشىنگ شەيدلەرىنى قەدىس ايشەك اچىن توپلاندىق. تور كىستان قورنولوشى ساوا شى اونگ استىلاسى كوتەدەن باشلار. بوژ بىگلەر جە شەيد، او آتون آتاپىنگ ياماجلارندا كەمبىكلەرى تاش قىرىتىلارنى قارىشىمىز بر حالدا يانبور، اولارنى مقبرى آتون آتاپلار، كفى قارلادىدا او شەيدلەر كە،

سەلجۇق قورنولوش اولكوسىلە (مفكوردىسە) باشا دىلار، بو اولكوكى بىرچى قانلار بىلە يازدىلار، بايراقلارنى بو قانلە جىزىدىلار! اولارنى عىر دىئا قاندىان بىگلەر جە مەلەد قەدرت آلمىش. اونگ اچىن مەم نىغزىك ايلك مىراغىدە:

سويەكلەر (كەمبىكلەر) بىزە قوردوق تور كىستان دىبارىنى ايشەك قابىرلە جىزىدىك استقلال بايراقىنى! بىبور. آتاپلار دىان بويە عايقران، قەربانلار بىشكى تور كىستانگ اير مىرادلەرى، كرىد وە مەدىنە عىسانلارنا وە باققان خرىنە كىمەن تور كى. بىرگ اوردوسىبە فدائى اولاراق التحاق ايتىدەلەر. بر تور كە ياقىشان و قار ايلە سەومسە وە جان وىرىپ خان آلدىلار.
عمومى خرىنگ باشلانمىچىدا يالگىز آقنەدان 300 تور كىستالى بىر نەن فدائى اولاراق جىقەدىلار. اوردووا تەلىم وە تربى كورنىش اولاراق جىقماق اچىن «آقنە تور كىستان مسافر خانەسى» نەدە عىكرى تەلىم وە تربى كوردىلەر.

مەدىنە وە مەكەدە جەدە بولغان تور كىستالىلار دان بوژلەر جىسى فدائى اولاراق يازىلدىلار. عىربلار «بو تور كىستالىلار قىزىر اولدوقلارى اچىن بر آن اول شامە قادار ترمەدەن وە قىل و ساقلىقدان سىغافە ايشەك اچىن عىكرە يازىلپورلار» دىمەك مەدىنە كى قوماندان باشا بىلە قىتەلە دىلەر. بوئىگ اورزىنە قوماندان باشا عىكرە يازىلماق تور كىستالىلار بىش آتون قادار بارە وىرىرلەرسە يازاچاقلارنى بىلدىردى. تور كىستالىلار بونى دا قبول ايتىلەر. آتون وىرمەك وە خى عىكرى ايشەلەرىنى كىدىلەرى نأمىن ايشەك سورىلە بو ايشە سىمى اولدوقلارنى امان ايتىلەر.

تورك عىكرىنگ مغلوشى، توركك مىلى كەمبىنگ باباچى تەل لەر قانداسى يىنى تورك دىباىندا حىات مەقۇمىنگ سىلمىسى دىنەك اولدىندەن تور كىستالى توركلەر مال وە جاينى تور كى عىكرىنگ غالىبى اوغرىنا فدا ايشەكە تردد ايشە دىلەر.

چار سلفيتىڭ دورىمىسىلە باشلاپان اختلاڭ اتاسىدە ئورۇن كىشى
 قورۇلۇش ساۋاتى بونون شىئەلە دوام ايدىيورۇى. بىر طرفدان سىلاڭ
 ساۋاتى. بىر طرفدان دا آجلىق غەر كون يوزلەرچە ئورۇن كىشىنى آلتى
 كوتور يوزىدى. بىر اتم. كىدە يىشميورۇش كىي ئورۇن كىشى ئورۇن كىشى
 مقدس ئورۇن كىشىنى باسماق باسماق خىرى ئورۇن كىشىنى ئورۇن كىشى
 بونون سارىدى. بىر ئىلغراف خىرىلە بىر آندە بونون ئورۇن كىشىنى قاراۋام
 سارىدى. آرتق او ئورۇن كىشى يوزى كولىيور.

آنانولدا قورۇلۇش ساۋاتى باسلىيور. غازى مصطفى كىمال اورۇسسى
 سىلايا قارى كوكى كىزىيور. ئورۇن كىشىدان آنانولۇ ياشىلەر خىرى
 ايدىيورۇلار. ئورۇن كىشىگە مختلف شىئەلەردەن قوۋى ملىيە قورۇلۇش
 ايدىيورۇ چىقان 300 قانداق كىشى ئورۇن كىشىدا ئورۇن كىشى طرفدان اولدىيور
 رىلورۇ. فقط هىت كىلە كە موفق اولدى. بىر كون دەلىلى او كىدە بونون
 جهانگ ئە كىلدىكى غازى داوردولار غەدىق قى دە كىرا. قوماندانىلى
 دىرر كەن وە ازمىرە كىدە كەن يىلئە او هىشك كىشىدىكى ئورۇن كىشى
 كىنان قىلجى واردى! ازمىرە قورۇلۇش خىرىنى كىشىن غازى سايدىيور
 لاردا ائختىار باا وە شىئەلە سونچىلە آقان كوز ياشىلەر سارىيور.
 ايدىيورۇلار! سانكە ئورۇن كىشى قورۇلۇش بايرامى ايدىيور.

آنانولۇ قورۇلۇش ساۋاتىدا ئورۇن كىشىداغى ئورۇن كىشىلار بوشقىدە
 مەن اشتراك ايدىيور كەن. ئورۇن كىشىدا حدود لارى خارچە كىي ئورۇن كىشى
 آنانولۇ ياشىلەر ايدىيورۇلار. ايشە سان باشا قوماندانىلى ئورۇن
 كىشىلار قولى. اوتلار كىشى كوتور دىكىلەرى يازار قانلار. او خاجى يولدا
 لار تىك بىر ايشە كىشى ساۋاتق ساۋاتقا قوشىلار. ئورۇن كىشى وە فرانسىلار
 بونون مەنئەلەرىبە رغماً «آلئە ئورۇن كىشىدا مسافر خانىسى» كىشى بوللا
 ماركىزى اولدى. بىر وائىنى يوزدى. ئورۇن كىشى قورۇلۇش ساۋاتقا كىشى
 بونون ساۋاتچىلار جەمئەتتە ئورۇن كىشىلى واردى. بالخابه آلئە وە
 نارسوس جەمئەتتە داھا چوقدى. دواملىق يىكار ساۋاتقا. آيون وە ازمىر
 ظفرلەرىدە ئورۇن كىشىلى واردى. بونى ئەلدە ائىدىگىز كىشى وىقەلار.

لارمان آكلايورۇ. اوتلار كىشى نارسوسىدە كىي يازار قانلارنى ئاڭدا خىرىلە كىي
 موبىر ايدىيورۇ.
 ايشە بىر كوچۇك آبدەنگ آلتىدا بائان شىئەلەر اوز ئورۇن كىشىلى
 وە كىدە بىر شىئەلەر ئورۇن كىشى وە ئورۇن كىشى بىلەنكى ايدىيورۇ سەۋەبە قان
 وە خان وىرەن ئورۇن كىشىنى بىكىلەر بىدرا!

تورۇن غازى پىتايلىغى

XVI

بۇندان ابلەك دىكى. مقاله 1917 جىي يىلى قورۇلۇش ائقلايىنى مەنئە
 ئورۇن كىشىدا چىقان 18 ئورۇن كىشى غازى پىتايلىگ 16 سى خىلدا قىتاجا بىت
 بىلىندى. 1917 جىي يىلى ئورۇن كىشىدا خادىمەلەردە ماركىز رولىنى اولدىيور
 قان خوقىدىگى «رۇنق الاسلام» ابلە «ايل بايرامى» ناملى غازى پىتايلى
 لاردا 1917 جىي يىلى ئورۇن كىشىدا ايكى مەم قانلىنى ئىشكىل ايتىدۇ.
 «رۇنق الاسلام» ايل آندا چىقىندۇ. باشىدا «مىلمان دەموقرات»
 نى ئاشر ائكارى «دېگەن سوزلەر يازىلغان. بۇ غازى پىتايلىگ ناملى مەموم
 خىل جەمئىنى «ايدىيور. «رۇنق الاسلام» نى تاس محمد نور محمد اولدىيور
 ئورۇن كىشىدا.

خوقىدە كىي «قىرەت» كىشىلەرىگە مەدە ياردەملى. سەنار آندا.
 وە بوزىگە چىقان «ايل بايرامى» اولچە خوقىدە خادىمەلەرىگە اولدىيور
 نەزالى ايدىيور. فقط كىشىچەلك 1917 جىي يىلىگ دە قارىدە خوقىل اولدىيور
 مەمى بىكىگ رىئىسلىكى آستىدا خوقىدە توبىلانغان مىلى قورۇلۇش ئورۇن
 كىشىلى بىتار اولدىيور. دىب اعلان ايتكەندەن سوڭ. «ايل بايرامى» ئورۇن
 كىشىلى بىتار بىتارگە رىسمى ئاشر ائكارى بولۇپ چىقا ائىلادىيور
 ائىدا يوغان خوقىلەرلە «باشسون ئورۇن كىشىلى» بىتار بىتار.
 قولىدا خوقىل «مەمورىيىتى» شىئەلەرى باسلىپ چىقىدى. «ايل بايرامى» نىگ
 وە كىشىلى بىتار بىتارگە خوقىل مەنئەلەرى شىئەلەرى يازىلار.

رئیسان بر قسمی توبه نده کبتر بلمه کدیم:

«... تورك ايالتىگ حدودىنگ ايچيدم باشاكان تولى دى
مختلف ملتله بارچاسى هم ياخشى نظر لادىنى بلمه بريدلمر. فقط بركت
بريه، غايت آز خلق — بولشه ويكله كيه بوكونمگه چه قارشى سوزلس.
قارشى يازدىلار. بولار كيه مختارىتى تولى بهانه برلهن سايه وه قارا
قىلماققا حركت ايتدىلار. لاکن محكمله بىرنگ ولايت وه بوگون
اولكه سيه زد (توروك تاي) لارى آلارنگ سوزلدى حشر، اوردهس
ايكهن بلمه بريدلمر. تور كستان مختارشى فقير، كىمىل سىنىنگ خواهىنى
وه اشتراكى برلهن بولماتلغن اعلان قىلدىلار. شونگ برلهن بولشه ويكله
نگ كىسكى اوستونى، كىسكى بهانسى يقىلدى...»

«... آلدى قولغا مختارىت بايراغى تورك اولادى
ملطه لى شادلق بىلن دنيا بوكون بر شا اولادى.
اوز بىرنده، اوز ايلنده اوز كوچى، ايركى بىرن،
ايندى تور كستانلاردا يىلدى، چىنلېب آگىلادى.

«ايل بايراغى نىگ 15 نچى ساندان:

«... الحمد لله بز بويوك تور كستان خلقى، شاملى تورك اولادى،
و سوكىلى وطنىنى مختارىتلى دىب اعلان قىلدىق. اهايسىنگ 05 بون
سه تى ساق تورك عرقدان عبارت بولغان بو بويوك قىلعه روسنگ باشقا
قىلعه لارى قاناريدا اوزىنگه مختارىت آلدى هم بو مختارىت تور كستانىگ
زنده لىرىنگ اجتماعلارى بىلن تكرر ناكيد قىلدى... فارسي آچ كىش
طامعانه قادر رجوع قىلسا، تور كستانىگ هر بر ركنىدى كى اعالي
هم مختارىتى شو درجده حسن توجه بىلن قارشى آلدىلار. تور كستانىگ
بايى، فقيرى، علماسى، عمومى... همه قول قولغا بىرېب اتقافلا بىر
مختارىت نمايشلەرى ياسايدىلار. قولدان كىلنگه ن قادار بو عزيز مختارىتى
كوندرىشيلەر. بونگ نأثيرى بىلن آرزىنا كون ايچيدم موقت حكومت
وه موقت ملت مجلسى ياخشىقينا ايشله ي باشلادى...»

«ايل بايراغى» آبقسا مختارىت دورنده تور كستاندا آن كوت بايرىغان
وه آن كوت سويىب او قولغان تور كستان ترقى بوردلرلىرىنگ مهم غايزى.
لازدان بريدىر. بو غايزنا بىلدرنده بولان سالى، عاشورا بىلى زامىرى،
سردار عبدالله بىكى، نوشيروان ياوشق، اهل الله خير الله اولغى،
عبدالله خان، ع. بىك، اوشووخان، نىسه باي، اسماعيل عابدى، ناصر
حاجى، حافظ نور محمد، بويسى خان آغالى، رؤف يقوب، اوبور،
شاكر خان رحيمى وه باشقا لارنگ بايرىلارى باسلايدىر. «ايل بايراغى»
ماددا ايكى بابىر چىقاردى. تور كستان مختارىت حكومتىنگ باش
دوكلارى اولاداق 20 سانى چىقتىر. تور كستان مختارىت حكومتى روس
بون ويك قوشونلارى طرفندان تاز قاتىلغاندان سوگ «ايل بايراغى» دا
باشقا تور كستان ترقى بورد غايزنا لارى كىسى مانجان جوما بايىگ «نونوز
نونوز» دىب آتادىغى روس برونلار بايىنگ بولايىق سېلى استدا قالدى.

بولشه ويكله حكومت باشقا كىلنگه ندهن سوگ تور كستاندا سېسى
وسىت بونولمى اوز كىروب كىندى. بولشه ويك جىزمه لىرى يالغ «تور
كستان جىدمچلەرىنگ آلبى تورغان اشېنى» يقىنما فلا فالمدى.
اولار تور كستانلارغا قارشى معامله مستلهمه جومالارى دا ارقادا
قالدىراجاق درجده قوباللى كورسه ندىلەر. جوباننگ «فارغانلار» دىب
آلبى بو روس بولشه ويكلەرى روس ايشچىلەرىله موزىكلەرىنى اوز
بهرللكەرى استىغا آلماققا موفق بولوب، مىلى قورنولوشى، ايركى ار
مىل قىلمادغان تور كستانى قان درياسىغا نوله شىرې، بىرنگ بورتىرده
ساگىتى اوز قوللارىغا آلا بىلدىلەر. بو پاولار ايش باشقا كىلنگەچ
تور كستانداغى مىلى او بوشمه لىرىنگ سىرېنجه ايشلەنگه توسولق قىلدىلار.
بىنگە «علماء جمعېتى» نىگ آن قوفولو اعضالارى بولشه ويكلەرىنگ بور
كستاندا ايش باشقا كىلنىلەرىنگ «تور كستان جىدمچلەرىنگ به كىا
كەلنگە ندهن وه اولارنگ قىلغان كىاهلارندان كىلىب چىققانمىسى» سولە

بىلەر

«تورکستان مرکزی شوراسی» تورکستان ملی جبههسی فورماق بولایی آخندارکەن «علما جمعیتی» ننگ تورکستان مسلمانلاری قورداشایی طرفدان تورکستان شهر ادارهلەری عهدە روس اینجی-عسکر شورالاری (دیبهک او زمانی بولشەویکلەر ایله سول سوسیالیست دەورلو سورەلەر) دیکلەردەن مرکب بر حکومت قورولوشینی طلب اینگەن فرار جیقاریلیب، ساویت حکومتی طرفدان توپلامان 3۰ نجی سائیلار قورولشایی مفا تاپشیریلدی. (1917نجی نوایردە) 3۰ نجی سائیلار قورولشایی «مظالم جمعیتی» ننگ بو طلبینی رد ایندی دە تورکستانلیلار ننگ اقلان حکومتیگە فائشوشو حقدان محروم اینلگە ننگلەرینی اعلان ایندی. دیبهک بولشەویکلەر اوڭ آزا برلەشە آغای تورغان تورکستانلیلاری «آزا لاردا هیچ بر فرق کورەمدەن، اقلان جهمەندەن جقارب قوبدیلار «بوتک بولک» دە «سول سوسیالیست» دە وولوسونەر» فرقه لارینا کیرەگەن روس انقلابی غروبیلاری دا ایندەن جقاریلدیلار. دیبهک بزورکستانلیلار بولارلە تصادفا بر «جبهه» بولوب فالدق. ساویت حکومتیگە فالرشی بو اینکی غروب برلەشیب اینلەیه یلیرس، یوقمور برلەشە آسالار قالدای دە «کیسی پروگرام اطرافندا توپلانوب اینلەیه یلیرلەر» مەن شو جەتلەری اورگەنەک مقصدیلە جوقای اوغلی مصطفی بک تاشکەندە روس سوسیالیستلەرلە مناسبتگە کیریب، اولارلە سوبەشە باشلادی بو سوبەشە جاغندا مصطفی بک آغا مختاریت مسئلهسینی قوبدیلادا تورکستانلیلار ننگ مختاریت اعلان اینەرکەن توب مقصدی «ملی استقلال» اینگە ننگلیسی «مذاپلارینا آب آجیق یلدیریب، بو کولگی نوبتەدەگنی مسئله ننگ تورکستان مختاریتی بولغایینی سوبەشەن دە شو پروگرام اطرافندا اولارلە کلبشەنەک ممکن بولغان تقدیردە «بر روس انقلابچیلارلە برلەشیب اینلەشەگە حاسر بر» دېستدی. روس انقلابچیلاری مصطفی بکننگ نکلەلەرینی قول کورەگەنلەر. آخردا بو آکلاندا حقدان خلق آزانلندا پروپاگاندا پورکوزەن دە روس انقلابچی غروبیلاری بولشەویزیمگە فالرشی توپلاماق دە اولاری تورکستان ملی مختاریت بارغای آستیدا کیرەک مقصدیلە روس نلەد.

غازینا جیقارماق کیرەکلکی آغا سورولمەندی. بو جقاریلماهی بولغان غازینانگ اسمینی جوقای اوغلی مصطفی بک «Свободный Туркестан» («حر تورکستان») دېب آنادی دە بوکا بوشلی یارچا جیقارلاری بدارک ایندەک اینینی اوز بویشا آلدی. یوقاریداغنی سوز کلبشەندەن دە آکلانیدین اوزدە «حر تورکستان» ننگ پروژەسی خوقند مختاریت حکومتی ننگ قورولوشندان اول یاسالغان ایندی فقط بو غازینا بعضی سیلەر آرفاسندا کچیکیک 1918نجی ییلنک

جوقای اوغلی مصطفی بک

توانیدە دنیا یوزنیکە چیقەشدر. کولندەك اولاری تاشکەندە جیقیب تورغان «حر تورکستان» ننگ تیرازی باشلانغ کولەردە 3000 سی. بر هاقدان کلبن 5000 گە، سوگراق 8000 نجهگە جیقیب نارالغان. ماش محردی سوسیالیست. رە وولوسونەرلەردەن والەتین وولین (Valentin Volpin) در «حر تورکستان» یشلەردە ننگ جوقای اوغلی مصطفی بکنگ نورولو مستعار اسملەر ایله باشلغان مقاله لەرلە معروف لە

يازيچيلارغا ايندى اوزىنگ حر ايستاندا محررك اينب بورگان
 بووشاخ روسكى تگ ده گهرلى يازيلاري اوجرا تليير قلسله بو غازيتاغا
 بايقندان قاتناشمالارداقان يوزى يورلافسكى نى ده آتاق اوتىك كىرمت
 خوقند مختاريت حكومتي يقينلانغان سوك بولك ويكلەر حر نور
 كستان نى توختاب قويدلار اولندان سوك اونگ مؤسلىرى اوسى
 «Нормалі Туркестан» («به گى نوركستان») ناميله دوام ايتدريدلر
 «حر نوركستان» او زمانى نوركستان وضعيتده وه نوركستان مقا
 سده اعيتلى رول اويانغان بر غازيتادر بولك ويزمگه فارسى روس
 انقلابچى وه دم موقرات كوچلر ينى اون اطرافقا توپلایا يىلگن ايدى
 اونگ خلقى «Нормалі Туркестан» («به گى نوركستان») ايله بولك
 ويكلەرنگ 1918 جى يىل مارت آينداقى بوخاراغا فارسى ايتدريكلر
 هجوم اوستده كوب مقاله لر باسيپ ساويت عسكرلرنگ (او وقت
 «قريل غورديا» ديبلردى) وحشلك ينى آجيب يازغان وه تاشكند نيبير
 يول ايتچيلر ينى قسماً ساويت حكومتيگه قارشى فوزغايشا موفق بولغان
 ايدى.

«به گى نوركستان» يىلهرنده چوقاي اوغلى مصطفى يىكك
 قريل جارىدا كولاي توغوس طرفندان چيقاريلغان «اوج حوز» نام
 غازيتانگ ايچ بوژىنى آجيب كورسەتكەن مقاله لرى باسيلمىد
 «حر نوركستان» قسماً مصطفى يىكك قسماً خوقند حكومتيگ
 يردىكى مادى يازده مله چيقار ايدى اونگ خلقى «به گى نوركستان»
 هم مادى يادامىنى عيى قبايقارلارداقان آلمشدر «به گى نوركستان»
 1918 جى يىلنگ آيرىل باشندا ساويت حكومتي طرفندان توقتايلير
 اونگ بارچا ملكى مطلبه وه مويله لرى مصادره ايتدى
 «به گى نوركستان» نوركستاندا بولك ويزمگه فارسى كورسەتكەن
 روس نبلده كى غازيتالارنگ اذ مهمى وه اذ سوكوسپدر عيى مىلكگه
 خدمت ايشكەن «حر نوركستان» ايله «به گى نوركستان» نوركستانگ
 سياسى نورموشندا اعيتلى اورون توقتايلغان نوركستانلار طرفندان

يىكك يىكك اوزى نورغان شريعت قانارىغا كىرمدى (يىشمىدى)
 توكتاش اوغلى

قورمىش «ياش نوركستان» ايتا اوتىكەن 48 جى ساتنامى «نورگ غازيتالى»
 (1878) نى قىلغى مفاصلەتك سوكو يىشمەكى (س 34) بو يىشمەن 5-4 قانارلارداقلى جەنگ نوز
 «سورگاق» ايتا اوردا «حكومتي طرفندان ناماغا ائغان كولاي توغوس اوسى
 اوسى ايتىر ده بولغان حكومتي كامالغان اولدورولمشدر» دىب اوتولسا ايدى

شرقى نوركستان خىراهرى
 (اور خىريردون)

كاشغاردا هفتده بر تاقير اولماق اوزره «ديلمه» ايتده فكرده
 رىكده شماريله شرفى نوركستان جياتى «آدى نوركجه بر غازيتا شر
 يىلمه گه باشلانمشدر» بو يىك آستوس سوكلازينا دوزرو چيقارلا باشلا
 مان بو غازيتا كاشغار حكومت اسلام يىنگ ناسر افكارى ايدى شىرى
 مارق، دىلمه نظارنى اولوب، محردى قوللوع شوفى (قوللوع حاجيم) در
 كاشغاردان قوللان شويد ميبويه رله رىنگ مطمعنده طبع ايدىلمه كده
 دولان بو غازيتادا حكومه دائر يازيلار، علمى وه دىنى مقاله لر وه تولو
 سرچا وار 6 نچى سايبستان اعتباراً شرفى نوركستان نأريجه دائر
 بر سلسله مقاله نشر ايدىلمه گه باشلانمشدر
 بو غازيتانگ 16 نچى اوقتوبر نىلمنده اوقونديغا كورده شريف
 خان اسنده كى بر قازاق يىكى اداره سنده كى كوچ حكومت باشلى
 سواحه ياز حاجيمنگ بو روعى وه موافقتى ايله آتاي طرفلاردا چىلى
 ده جرب ايتمش وه او طرفى بوتولمى ئەله كىچيرمشدر خى چوگو
 مەن شىرىنگده مىلى اداره ئەله كىچىدىكى يازيلما قىداندر (۰) سوك كوللەر
 ده (اوقتوبر اوزنالاردا) يىكباشى موصل باى اداره سنده كى ايكى
 يىك كىشلك كوچ، كاشغار توابىنده كى چىنلبلر اىمعا وه دفع اوجون
 كاشغارا كەلمشدر

۱) شرفى نوركستانگ چوگو چەن شىرى ئارىك اورنالاردا
 شىرى نىمىسى بر مكنوسه بر كى مىلى كوچلەر ئەله كىچىش اولان چوگو كىك چىن
 مكنوسى خدمتده اولان روس شىركلر طرفندان تالاندىنى بارساندادر باشقارما

كاشغار، پاركند، خوتان، كوجار، آقسو، يەككى حصار، مارالباشى بونولەي ملى اداره ئەلئەدەر، قومول وە اورومچى، ھەر يە قارار شەر داخلى چىنلەر ئەلئەدەر، جوار بونولەي مجاھدەلەر ادارەدەر بولونماقدەر. جالى يىك كاشغاردا، اوغوللارى ابراھىم وە حوسەن (حوسى محمد) عثمان يىك ابلە براردر. غرىب نوركستاندا كىچىلەر آراسدا تشكىل ايدىن كوچك باشدا ساطع جان استەدەر بر ذات بولوبور. سەتار باشلاردا ھەر طرفدان توپلانمش و كىلەر خوتاندا حكومەت شكىلى وە ادارەسى خوسەدەر كوروشمشلەر. بو كون غازىتارلاردا حكومەت باشلارغا رەئىس جمھورىمى و بر يەلدىگە باقىلار سا حكومەت شكىلىك جمھوريت اولدىمى آشكاردر.

§ شريف: رەئىس جمھور غازى خواجە باز حاجىم طرفدان خارچى دوللەر ابلە ساسى، اقتصادى مناسبت وە دوستانە علاقەنى زىادە قىلماق بارەسەدە مذاكرە قىلماق اوچون جناب حاجى قاسم جان افندى خارچە و كىل تەيىن قىلىنپ كاشغارغا شريف ايتدى. بو امر جليلدە محترم خارچە و كىلەرگە موفىقت تەلەيمز.

(«شرقى توركىستان جاتى» 6 جى سان، 6 جادى التانى 1352-26 سەنئەر 1933)

بو نەرسە يەككى شەر محاسەرەسەندە چىقاريلان اعلانگ غازىتادا نىرىدر. بو اعلان آلتدا «اركان حرب اعھساسى لوجانگ ساطع جان» اعضا قويمشدر. غازىتانىگ 7 نچى سانى 1352 جمادى التانى - 2 X. 33 دە چىقىمشدر. بو اعلاندان سوگرا «يىككى شەرگە ھجوم» سرلوحەسەلە خىر وار. بولدا: «6 جمادى التانى سەشئە كوني اېزئەلەب مجاھدەلەر كىرەمىر اركان حرب رەئىسى محترم احمد توفىق افندى جنابلارى قوملار سەدە بالائاق دوشمانلارغا ھجوم باشلادىلار. ناچوق اوستك طرفدان مېگىشى ساطع جاتىگ اوزىك عسكەرلى يوز باشلارى يوسف جان، ملا عبدالرحمن، كرىم جان، عارف جان لار برلە تەيىن لاندى. فېرچى طرفكە افندى اوزلرى (احمد توفىق يىك) برلە نىجانگ عبدالله آخوند عسكەرلى برلە حوسى فدائى عسكرى جناب غازى سىجانگ (عثمان يىك).

يىك خاسە فوكتلرى وھم كىچىك آخوند نىجانگ عسكرى و ماشقا باھلار باھاندەخان عسكەرلىرى بىلگىلەب رازر محوم قومانداسى بولدى... بو محارەبەدە احمد توفىق يىك خفیف پارالانىش ايسەدەر حربگ سونگە قادار دوام ايتمش وە بالاخىرە نداوى آلت ايتمشدر. بو محارەبەدە 19 سېرە 15 آن، 11 توفەنگ وە اېلى جىخانە ئەلە كىچىش، دوشمان بىر كون تولمشدر. 7 جمادى التانى (نوشئەن كىگىن) يەككى شەر شىمالىدان دوشكەن ھجوملەرى اولمش. بولدا قارشى جناب اوراز لوجانگ، محترم مەدى باھدە باشلق عسكەر قوماندانلارى وە قرغىز عسكەرلەر جىقىب 10 سېرە بر نىچە جىخانە ئەلە كىچىرەزەك دوشمانى قاجىر مشلار. عىنى كون شەرگ شوق طرفدا (خىن تىكرمان طرفدا) جناب حامد خان عسكرى طرفدان دوشكەنلەرە ھجوم اولمش، بو حرب ھەم موفىقتلە نىچەلەمشلەر. («شرقى توركىستان جاتى» سان 7).

بو كون شرقى توركىستاندە كىي بونون مجاھدەلەرگە مەتھد وە بر ادارە آلتدا جالېشماقدادىر لار. قەمىستان - امرىر - اېككى شىر.

شرقى توركىستاندا جمھوريت اعلان ايتلمشدر

«شرقى توركىستان جاتى» نىگە 16 نچى اوكتوبردە جىققان 9 جى سانىگ 2 نچى يىتئەدە كىي بارىلاردان شرقى توركىستاندا جمھوريت اعلان ايتكەنلىكىنى كورسەتە تورغان قەمىنى توبەندە باسماقدامز:

«... آلتاي اولوغ نورك ملتىنگ بىشكى، آلتاي آلتون ناھلار غلظت يىك آتالار، بەادى بابالار جولانگاھى بولغان و جراپىلىك بايلاق بىشل نىمالار دىرەلەرتىگ توب بورنى، آلتاي بايلاقلارى بو كوروك آتالار اولغاغان بىشى اولاقلار. نورك ابايلىك آناسى آلتون نور افلار، توبى بو كوروك كولوگ چاققان يىكىت ابايلاقلار. نورك عالمىنگ بو يوك ايدىسى خالەدە خام حىرنلرىنگ او مبارك نورك بورنىنى يادلاپ
مسلمان تودكى دوشمان سوروش
آلتون تاغ اوستە طومان بوروش

دیب ملی نائزله ترانه ساز بولغان آلتای آلتون تاغلار و لایلی بوکون
تودک اوروشدین بر شامچه بولغان قارینداشیمز قازاق ایلی تصرف و
حاکمیتکه اوشمدر. آلتاینگ قازاق خانی شریفخان حسن اواره و
انتظامنده مکمل بولوب غازی نیاز حاجیمغا کمال خلوصه اطاعت و اتقاددا
نیات ایشمه گندهدر. (۱۰)

خاضرغی معلوماقا قاراغاندا شریف خاننگ آلتایدین جوگوجک
طرفکا تجاوز ایشکه نلگی حقدنه خیرلر بار. موغوللار قازاقا شهرده کی
طورغود قوشوت موغوللاری رئیس جمهور خواجه نیاز حاجیمغا اطاعتله
شرقی تورکستان جمهوریتی نگ حمایه و اتقادعا کیریب موغول عسکری
شرقی تورکستان اوردوسی برله برابر مملکت خدعتیده بولماقدادر.
اولوغ مهمانلار - رئیس جمهور غازی حاجیمنگ رفیق و معاونلار
دی مشهور موصل های سیلینگ جنابلاری و محترم اعظمخان توره حان
های سیحانک غازی برله شهریمزکه شریف قلیب یحیی سعیرده
بولماقدادر.

برگه مدینه دن کولدمریلگهن «صود کل شی والدینا» نام مصر
غازیتاسینگ 21 جمادی الاول 1352 (11. X. 33) ده چققان 414 چی
سائداغی بر مقاله ده سلطان عبدالحمیدنگ تورونی (نیروسی) برنس
عبدالکریم افدینگ تورکستان پادشاهی اعلان ایشکه نلگی یازیلمشدر.

بولغارستان پایتختی صوفیه شهرنده هفتده بر ناپیر اولاراق چقیب
نورغان «مدیت» آلی بر تور کچه غازیاتنگ 4 کانون اول 1933 تاریخلی
9 چی سائداغی «تورکستان چین سلطانی» باشقلی بر یازیدان توبنده.

(۱۱) اورومچی اطرافندان آلتان خصوصی بر معلوماقا کوره. اورومچی ده کی چین
حکومتی شریف خان بابا اونگ اور دوستلارندان مخصوص وکل. آرتاسبدان آن ده
سرلر بولایب. اونگ آلتای والیسی قلیب یلگله کنگلی سیلیریب «شریف خانی
اور طرفقا تاریخقا اورونه گندهدر.
اشقارما.

معلومات بولسا، اوده قاجقینلاردان بر قانچاسینگ وطن
بر بجه ییل قالداندان سوک فساا وکته ویک آکه تالارینگ وده
فسااده قاجقینلر نورموشینگ آترلیبه چیده بالاندان
کینگه قایب کیتدیگله بریدر.
مملکتدهن ناشقاریدا قانچا نورکستانلی بار ایکنه نلگهی بر آق
معلوماتدان سائلارینگ 250-300 میگ جان چامد.

تورکستانلی قاجقینلارینگ تورموش شرائطلاری نوروستدا بالدر
چققانلارغا عائد تولوق معلوماتمز بار. مجموعه مرده باسلمان
«أجلق» یا «الاجلق» خاسالق... «قاجقینلارینگ کوی
آستاده لار» اولاردان بر قانچا لاری بو نورموشقا چیده
کیتدیگله... دیله در. اولار «پاش تورکستان» داندان یاردهم
آستاده لار. آم زواللی وه بختسز قارداشلاریمز «پاش تورکستان»
قاجقینلارینگ آغیر حالینی یگیلله شتره لک هیچ بر مادی
ایمیدر. مجموعه مرنگ فولیدان کیله نورغان برگه چاره
قان قاریداش وه دین قارداش خلقلار وه حکومتلریگه
یاردهمکچا قیریشدان غنا عبارندر. فقط اولار نکلرله رمی،
وه برگه وه برگه مراجعتمز که اهمیت بیرمهک ایستهلررمی؟
انسانلی نامندان چین بوره کدهن ایران حکومتیگه
وامعت ایشمه وه اونگ مملکتنده اولومدهن قوتقارارلق بر مهمانوارلق
قارماقدا بولغان قارداشلاریمزنگ آغیر وضعیتلرینی امکان داخلده
کیتدیگله شتره ماتی حرارتله نمئی ایتمز.

بویوک تأثر ایچنده واقف بولدیق، که مثلا «اطلاعات» ناملی طهران
برنسی (16 چی جمادی الاخر 1352 هجری - 7.10.33) نگ مقاله
معض مقاله لور او یرده کی قارداشلاریمزنگ بوکونکی آغیر
وضعیتینی باشقیلا شتره ماتی ایمهس، بالعکس داهادا یامانلا شتره ماتی

انسانلق وه قار داشلق نامينا

(اوركشان قاجقيلاري مئناسي)

باش نوركشان رنگ اونكەن ساندانغى ابكى مقاله سوزكشان قاجقيلار رنگ وضعئلهرى حقدانغى ايراندان كېلگەن مەكتوب ابە غلام شاكىرلىك . آج وه كېسەسز بر خلق ، آلى باش مقالسى . اوركشان رېزىنگ نظر دقتلارنى اورىگە آيرىچا جلب ايشمەلدىر .

ايراندان كېلگەن مەكتوب ساويت جەمئەتەن ايرانغا قاجىب چىقىش نوغانلار رېزىنگ چىدەن بولمايئورغان آغىر وضعئلهرىنى تەسۋىر ايتىدۇ . بىزىنگ تور كىتابلار اسلەندە يورنلاردان تاشقارىغا كوچوشى مەج سەن مەسلەر . يالغز انقلابدان بورىنغى وه انقلاب دورىدە كى روسىە حكومەتە رېزىنگ ظالم رەزىملەرى اونلارنى اوز يورنلارنى تاشلاش قوشۇنلارنى كە سېغىشتا مەجبور ايشمەلدىر .

بو روس رەزىملەرى آرقاسىدا تور كىتابلار باشقا كېلگەن قاجىب قېلىق قاجمە لارى 1916 نجى يىلدان باشلاندىر . مەنە شو يىلدا چاداق حەكۈمەتنىڭ جىزا دستەلەردەن قونولماق ايجىن مىگەنچە تور كىتابلار شىرى تور كىتاپتا ، موغولستانغا وه قىسمەنە ايران وه افغانستانغا قاجمىشلارنى حكومت باشقا بولشەۋىكلەرنىڭ كېلىشىلە تور كىتابلارنىڭ قاجوردە مېلىكتەرنىڭ كېلەجە كى ايجىن قورقۇلو بر نوس وه اولچو آلاشلارى تور كىتابلار اوز وطنلاردان ، موسقوف ، ايدە آلبىت لارى جە كىمبىنى آستىدا ياشاماق امكانسز بر حالغا كېلگەنلىكتەن قاجىدلار . قوللە كىتەپلەششش سىياسى آباق ماللارنىڭ اولومىگە وه آچىقتا سەب بولدى . . .

مەلىكتە سانسز جىسلەر ، سوز كۆلەر ، اعداملار حەكۈم سورەگەندە اوزى كە ھەر كىم جاپىنى خاقانلار قالماق ايجىن كە ھەر قانداى وساطت وه مەنەدان محروم بر حالدا ، قانچا يىلدىكى ياققا قاجمەقداندىر . تور كىتاپلى قاجقيلارنىڭ كۆپچىلىكى احوالى حقدانغى تولوق مەلۇماتسز بولدىر .

Handwritten text in Cyrillic script, likely a translation or commentary on the adjacent page. The text is dense and covers most of the page area.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or a specific note.

Handwritten text in Cyrillic script, continuing the content from the top of the page. It appears to be a detailed discussion or report.

Handwritten text at the bottom of the page, similar to the one on the top page.

Handwritten text at the very top of the page, possibly a header or a reference.